

ПРЕСУПОЗИЦІЯ ЯК СКЛАДОВА КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ СУДОВОГО ДИСКУРСУ

Статтю присвячено особливостям реалізації пресупозиційного компонента в комунікативно-прагматичній структурі судового дискурсу. Проаналізовано специфіку формування пресупозицій різних типів у мовленні учасників судових слухань.

Ключові слова: судовий дискурс, імпліцитний смисл, пресупозиція.

З-поміж імпліцитних смислів (імплікатур, підтексту, фонових знань), що реалізуються в комунікативно-прагматичній структурі судового дискурсу, особливий інтерес викликає пресупозиція – імпліцитний (невербалізований) компонент змісту висловлення, необхідний для його успішного сприйняття та розуміння. Пресупозицією зазвичай виступають відомі або раніше доведені твердження. Це можуть бути твердження про фактичний стан справ, натяки чи недомовленість, які слід вважати засобами маніпулювання, тощо.

Незважаючи на те, що дослідження імпліцитних смислів, зокрема пресупозиції, розпочалися ще наприкінці XIX ст., досі потребує наукового осмислення низка суперечливих теоретичних питань, зокрема визначення і диференціації імпліцитних компонентів висловлення й тексту, типологія пресупозиційних значень тощо. Абсолютно нерозв'язаною залишається проблема окреслення імпліцитної складової комунікативно-прагматичної структури судового дискурсу. Отже, одним з актуальних і до кінця не розроблених у сучасній лінгвістиці є питання комунікативної значимості імпліцитної складової змісту висловлення, яка визначає ефективність спілкування, а інколи, зокрема в судових процесах, може впливати і на долю людини. З огляду на це метою нашого дослідження є окреслення типів пресупозицій у судовому дискурсі.

Поняття пресупозиції, як і багато інших лінгвістичних категорій, увійшло в лінгвістику з теорії логічних досліджень. Одним з перших звернув увагу на пресупозиційний аспект у логічному аналізі змісту і значення пропозиції Г. Фреге, який розглядав їх лише як уявлення про існування предмета референції, тобто обмежувався екзистенційними пресупозиціями. Проте, як слушно зауважує Л. Наумова, безсумнівною заслугою Г. Фреге є виділення у висловлюваннях пресупозицій, розгляд їхніх функцій у встановленні наявності істиннісного значення речення [9, 239]. Г. Фреге писав: «Значення і денотат знака слід відрізнити від уявлення, яке відповідає цьому знаку. Якщо денотат знака – це річ, дана нам у відчуттях, то моє уявлення про цю річ є внутрішнім образом, який виник у мене на основі моїх вражень від цієї речі, а також в результаті моєї діяльності, фізичної і розумової, пов'язаної з цією річчю» [11, 185].

Класичним і логіками, і лінгвістами досі вважається визначення пресупозиції П. Стросона: пропозиція Р передбачає пропозицію S (тобто пропозиція S є пресупозиція пропозиції Р), якщо істинність S є необхідною умовою для того, щоб Р мало істиннісне значення [14].

Надалі логіки та лінгвісти розділилися на дві групи. Перші приймають теорію «істиннісного провалу», тобто вважають, що хибність пресупозиції веде до «істиннісного провалу», оскільки висловлювання не має істиннісного значення (У. Куайн, Дж. Остін, Л. Лінський, Д. Купер). Друга група вчених є прихильниками «теорії хибності», тобто вважає, що хибність пресупозиції призводить до хибності самого висловлювання (Б. Рассел, М. Даммет, Р. Ханкок). Крім того, є спроби поєднати ці теорії на основі аналізу суб'єктно-предикативної структури речення (К. Доннелан) [9, 240].

Для виділення пресупозиції як окремого типу імпліцитних смислів учені використовують низку критеріїв: 1) критерій заперечення; 2) інтеррогативний критерій; 3) модальна трансформація. Згідно з критерієм заперечення речення є пресупозицією, якщо воно логічно впливає як із самого висловлювання, так і з його заперечення. Тобто S є пресупозицією висловлення Р, якщо і тільки якщо $P > S$ і $\neg P > \neg S$. Критерій заперечення «добре працює у визначенні пресупозицій запитань, прохань, команд, обіцянок та інших мовних актів. Наприклад, для фрази «Зачиніть двері!» однією з пресупозицій є судження про наявність відкритих дверей. При перетворенні цієї фрази в заперечення пресупозиція залишається незмінною – речення «Зачиніть двері!» передбачає, що двері відчинені; речення «Не зачиняйте двері!» також передбачає, що двері відчинені. Критерій заперечення для виділення пресупозицій розглядався як

логіками, так і лінгвістами (Г. Фреге, Б. Ван Фрассен, Ч. Філлмор, Т. Тодоров, О. Дюкро, Д. Купер, Н. Д. Арутюнова)» [9, 245]. Інтеррогативний критерій та критерій модальної трансформації висловлення полягають у тому, що за умови відповідних перетворень суть пресупозиція залишається незмінною.

Беручи до уваги твердження В. Дем'янова, що спільний фонд пресупозицій у комунікантів є важливим чинником ефективного спілкування, варто, слідом за О. П. Воробйовою, Н. П. Карпчук, визнати, що на особливості реалізації експліцитних та імпліцитних інформаційних потоків під час спілкування впливають характеристики адресата повідомлення, зокрема: 1) комунікативна компетенція адресата, до складу якої входять граматична, дискурсивна, стратегічна та соціолінгвістична компетенції; 2) індивідуально-особистісні риси, що характеризується специфікою сприйняття адресата (інтелектуально-логічне / емоційно-інтуїтивне); 3) соціально-ситуативні особливості адресата повідомлення, його статусно-рольові характеристики [4, 9].

У ситуації судового засідання суддя як організатор комунікативного процесу має враховувати комунікативну компетенцію учасників судового процесу, особливо тих, хто не є професійними юристами. По-перше, необхідно брати до уваги граматичну компетенцію, тобто ступінь володіння мовою судочинства. Якщо хтось із учасників процесу не володіє мовою судочинства (зазвичай, як це визначено законодавством, це українська мова), йому надають можливість скористатися послугами перекладача, якого перед початком судового розгляду справи голова в судовому засіданні приводить до присяги згідно з вимогами процесуального законодавства. Граматична компетенція самих суддів, а також інших професійних учасників судового процесу визначається нормативними актами, причому рівень володіння мови професійних учасників процесу має бути достатнім для того, щоб декодувати не завжди зв'язне (через хвилювання, недосконале володіння мовою, низький рівень комунікативної компетенції тощо) мовлення непрофесійних учасників судового процесу. По-друге, учасники судового процесу повинні бути ознайомлені з вимогами до комунікації в ситуації «судове засідання», тобто вони повинні мати належну дискурсивну компетенцію. По-третє, учасники судового дискурсу повинні враховувати комунікативні стратегії мовців, особливо зацікавлених у відповідних результатах судового розгляду (обвинуваченого, потерпілого, позивача, відповідача тощо), адже така стратегія може спричинювати використання некоректних, маніпулятивних прийомів, реалізованих імпліцитно.

Як зауважують Н. П. Карпчук та М. С. Козирева, на спосіб висвітлення теми розмови (експліцитний чи імпліцитний) впливають соціально-ситуативні особливості адресата. Зокрема, на думку М. С. Козиревої [5], експліцитність подання теми зумовлюється низкою екстралінгвістичних чинників, до яких ми відносимо у соціальному плані – однаковий або вищий статус слухача; у міжособистісному плані – близькість стосунків; у психологічному – налаштованість комунікантів на успішну кооперативну комунікацію. Імпліцитність подання теми корелює з низкою екстралінгвістичних факторів, до яких відносимо: в соціальному плані – нижчий статус слухача; у міжособистісному плані – дистантність стосунків; у психологічному плані – небажання мовця робити своє висловлювання зрозумілим слухачеві. Беручи до уваги окреслені екстралінгвістичні чинники, можна констатувати, що судовий дискурс з чітко окресленими соціально-рольовими статусами тяжіє до експліцитної комунікації, однак, зважаючи на тривалість спілкування в межах судової справи (судовий розгляд може тривати кілька місяців, протягом яких проводяться десятки судових засідань), учасники судового спілкування повинні впродовж усього часу володіти великим обсягом інформації, що не повторюється кожного разу, а зберігається в пам'яті учасників процесу як спільний когнітивно-інформаційний фонд.

Одним з найбільш дискусійних питань в теорії комунікативно-прагматичної лінгвістики є типологія пресупозиції. Лінгвісти найчастіше виділяють семантичні та прагматичні пресупозиції. «Якщо семантичні П. визначаються через звернення до поняття «істинність», «відповідність реальному стану справ», то прагматичні П. – через звернення до поняття «доречність». Однак в будь-якому разі в кожній конкретній ситуації висловлювання завжди є істинними і не суперечать загальному фону знань і оцінок мовця. Напр.: *Ми підемо, адже ми закінчили роботу*, де частка адже вказує на думку мовця про доречність відходу» [6, 507]. Така класифікація пресупозиційних смислів не може вважатися вичерпною, хоча й виділяє два найістотніші значення.

Н. Д. Арутюнова ще 1973 року на основі аналізу наявних на той час досліджень пресупозиції наводить п'ять значень цього терміна: 1) екзистенційні пресупозиції – комунікативно нерелевантні елементи значення речення чи слова (забезпечують його віднесення до денотату); 2)

логічні пресупозиції – уявлення мовців про відношення між подіями; 3) прагматичні пресупозиції – умови ефективності мовленнєвого акту; 4) синтагматичні пресупозиції – семантичні детермінації одного слова чи висловлення іншим словом чи висловленням в тексті; 5) комунікативні пресупозиції – уявлення мовця про ступінь обізнаності адресата мовлення [1, 89]. У цій класифікації досить повно окреслено типи імпліцитної інформації, хоча в ній як пресупозиційні розглядаються невиражені смисли інших типів.

О. В. Падучева виділяє три типи презумпцій (пресупозицій): 1) категорійні – обмеження семантичної сполучуваності (актант входить до сфери застосування предиката, наприклад: знати + істота); 2) екзистенційні пресупозиції – пресупозиції існування та єдності, входять до значення конкретно-референтних іменних груп; 3) фактивні пресупозиції.

П'ять типів пресупозиції виділяє О. Селіванова: 1) екзистенційні (існування фактів, предметів); 2) прагматичні (презумпція зрозумілості повідомлення, що регулюється мовцем відносно адресата); 3) категорійні (регламентації семантичної сполучуваності); 4) фактивні (умови доведення фактів); 5) семантичні (умови істинності й несуперечливості повідомлення) [10, 492].

Визначаючи пресупозицію, імплікацію та експектацію як типи імпліцитних смислів, В. З. Дем'янков розрізняє типи пресупозицій: 1) логічну – відношення між двома реченнями, що «виникають у зв'язку з їх логічною співвіднесеністю і збігаються з відношенням імплікації, коли головний предикат речення є фактивним» [3, 130]. Щоправда, вчений зазначає, що «не можна встановити чіткого розмежування між хибністю і відсутністю істиннісного значення, а тому не можна визначити скільки-небудь чітко поняття логічної пресупозиції для речення природної мови (на відміну від логічних формул)» [3, 130–131]; 2) прагматичну, яка являє собою ті умови або контексти, що повинні існувати, для того, щоб речення було зрозумілим у його «навмисному» значенні (тобто щоб задум мовця щодо передачі задуманого значення здійснився). До таких умов належать статус мовця і слухача, стосунки між ними, вік і приналежність до певного покоління учасників комунікації, відсутність або наявність певного оточення тощо [3, 131]; 3) семантична пресупозиція, яка характеризує відношення між реченням і пропозицією, що ним виражається. Зазвичай цей вид розуміється як дещо відсторонене від прагматичних умов репродукування та розуміння речення. Зокрема семантичні пресупозиції позначаються на таких граматичних процесах, як узгодження за родом [3, 131–132].

М. А. Андросова, зазначаючи, що «пресупозиція когнітивно випереджає висловлення. Набір усіх пресупозицій мовця в даному контексті визначає клас можливих світів, у яких ці пресупозиції релевантні» [8, 31], виділяє такі типи пресупозицій: 1) семантична – закріплена за мовними одиницями незалежно від їх актуалізації у мовленні; 2) прагматична пресупозиція, що включає уявлення мовця про контекст, загальні фонові знання, умови успішності та доречності висловлення [8, 31]. Таке визначення пресупозиційних смислів вважаємо некоректним, оскільки в ньому фонові знання та прагматична пресупозиція співвідносяться як родові та видові поняття, що не відповідає вимогам до визначення наукових понять.

Л. Наумова на підставі зіставлення логічного та лінгвістичного підходів до виділення пресупозиційних значень стверджує, що «можна виділити три плани вживання поняття пресупозиції в лінгвістиці» [9]: 1) пресупозиції про існування об'єкта (те, що ми називаємо семантичними екзистенційними пресупозиціями); 2) пресупозиції як властивості слів (здебільшого іменників, що виконують предикатну функцію); 3) пресупозиції як прагматичні (не лінгвістичні) умови комунікації.

Як бачимо, прямої кореляції між типологіями пресупозиційних значень Н. Д. Арутюнової, О. В. Падучевої, О. О. Селіванової, В. З. Дем'янкова та інших лінгвістів немає, однак ці класифікації можуть стати основою для окреслення типів пресупозицій у комунікативно-прагматичній структурі судового дискурсу, виділивши, зокрема, такі:

1) екзистенційні – екстралінгвістичні знання юридичних фактів, пов'язаних з ситуацією судового засідання, нормативної складової судового процесу тощо;

2) прагматичні – знання ситуації, що стала предметом судового розгляду, які дозволяють зробити спілкування ефективним, сприяючи порозумінню учасників судового дискурсу;

3) комунікативні – уявлення про комунікативну компетенцію мовця, ступінь його обізнаності в ситуації, що стала предметом розгляду в суді;

4) семантичні (у Н. Д. Арутюнової – синтагматичні) – визначають умови семантичної сполучуваності елементів висловлення.

Екзистенційна пресупозиція часто визначається дослідниками як сукупність екстралінгвістичних знань, що являють собою когнітивне тло мовлення, а спектр її значень розширюється від знань імен суспільних, історичних, політичних і воєнних діячів до знань побутового характеру [7, 180]. На нашу думку, більш слушним є підхід до визначення екзистенційної пресупозиції як до знань екстралінгвістичних фактів, які належать певній сфері науки, маркуються у висловленнях словами з термінологічним значенням або термінами [2, 135]. У судовому дискурсі цей тип пресупозиції становить нормативну площину, яка є підґрунтям для прийняття відповідного юридичного рішення. Крім юридичних знань, у ході судового засідання можуть актуалізуватися експліцитно чи імпліцитно знання інших галузей науки, залежно від особливостей справи, яка стала предметом судового розгляду, наприклад, медичні, лінгвістичні, технічні відомості. Володіння знаннями такого типу є обов'язковими для професійних учасників судового процесу: суддів, обвинувачів і адвокатів, експертів, спеціалістів.

У судовій практиці часто трапляються ситуації, коли щодо однієї й тієї ж ситуації суди різних інстанцій ухвалюють неоднакові рішення через використання як юридичної основи справи різних нормативних положень, тобто під час розгляду однієї справи у судах різних інстанцій реалізуються різні екзистенційні пресупозиції. Розв'язувати такі суперечності між судовими рішеннями може, зокрема, Верховний Суд України, у рішеннях якого імплікуються кілька екзистенційних пресупозицій, що стали підставою прийняття рішення судами нижчих інстанцій, а також актуалізуються знання інших нормативних актів, які дозволяють розв'язати суперечку. Наприклад, Судовою палатою в адміністративних справах Верховного Суду України розглянута справа від 30 вересня 2008 р. за позовом Управління Пенсійного фонду України в Герцаївському районі Чернівецької області до Відділення виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань у Глибоцькому районі Чернівецької області про зобов'язання вчинити відповідні дії. Фабула справи полягала в тому, що Управління Пенсійного фонду звернулося до суду з позовом про зобов'язання відповідача включити в акт щомісячної звірки витрати на виплату та доставку пенсії громадянину М. у лютому 2006 р. Цю справу розглядали чотири суди різних інстанцій: 1) Господарський суд Чернівецької області; 2) Львівський апеляційний господарський суд (апеляційне провадження); 3) Вищий адміністративний суд України (касаційне провадження); 4) Судова палата в адміністративних справах Верховного Суду України. Господарський суд Чернівецької області задовольнив позов Управління Пенсійного фонду, тобто зобов'язав Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань у Глибоцькому районі Чернівецької області включити в акт щомісячної звірки витрати на виплату та доставку пенсії громадянину М. Юридичною підставою такого рішення стала постанова Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України від 20 березня 2007 р. у справах № 21-897во06 і № 21-1087во06, у якій викладено висновок про те, що страховиком, який має виплачувати пенсію по інвалідності особі, котра стала інвалідом унаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання на території колишніх республік СРСР (пенсію у зв'язку із втратою годувальника, який помер з цих причин), а в разі виплати такої пенсії органами Пенсійного фонду України – відшкодувати останньому витрати, є Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України. Зміст цього нормативного припису був відомий суддям Господарського суду Чернівецької області, отже, він становив екзистенційну пресупозицію відповідного судового слухання. Натомість під час засідань Львівського апеляційного господарського суду та Вищого адміністративного суду України відповідна норма права була проігнорована, що призвело до юридичної помилки під час ухвалення рішення у справі. Актуалізовано вищезгадану норму в рішенні Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду України: «У скарзі до Верховного Суду України Управління Пенсійного фонду, посилаючись на наявність підстави, установленної п. 1 ч. 1 ст. 237 КАС, просить скасувати рішення апеляційного та касаційного судів і залишити в силі постанову суду першої інстанції. На обґрунтування скарги до неї додано копію ухвали Вищого адміністративного суду України, у якій по-іншому застосовано норми матеріального права. Перевіrivши за матеріалами справи наведені у скарзі доводи, колегія суддів Судової палати в адміністративних справах Верховного Суду

України дійшла висновку про наявність таких підстав для її часткового задоволення». Отже, в судовому дискурсі екзистенційна пресупозиція визначає нормативну основу процесу і є підставою для ухвалення рішення по суті справи. Така інформація на відповідних етапах судового слухання есплікується, протягом решти часу судового засідання залишається імпліцитною, однак відомою всім професійним учасникам процесу. Непрофесійні учасники судового дискурсу (позивач, відповідач) у разі потреби інформуються судом про нормативну основу прийняття рішення під час його виголошення наприкінці судового засідання. Такий підхід до аналізу екзистенційної пресупозиції в цілому відповідає класичному визначенню пресупозиції: «Висловлення А є пресупозицією висловлення В, якщо хибність А призводить до семантичної аномальності В; висловлення А є пресупозицією висловлення В, якщо А визначається як В, так і загальним запереченням В». Тобто відповідна норма права є пресупозицією судового рішення, якщо її хибність призводить до неправильної ухвали суду; крім того, ствердження чи заперечення основного положення рішення суду не впливає на істинність норми права.

Лінгвісти здебільшого під пресупозиціями розуміють умови, необхідні для успішної комунікації, – прагматичні пресупозиції. Наприклад, Ч. Філлмор пише: «Під пресупозиційним аспектом ситуації вербальної комунікації я маю на увазі ті умови, які повинні бути задоволені, перш ніж вживається речення» [12, 20]. Подібний погляд має Н. Д. Арутюнова, розглядаючи прагматичні (або ситуативні) пресупозиції як такі «передумови та попередні умови, які, не входячи до мовного значення висловлювання, створюють підґрунтя для його вживання і дозволяють досягти комунікативної мети» [1, 89]. Такими умовами є, наприклад, те, що учасники комунікації розуміють один одного, знають мову, не жартують тощо. Е. Кінан як прагматичні пресупозиції розглядає статус, вид відносин, стать, вік, стосунки осіб, що беруть участь у комунікації; місцезнаходження учасників мовного акту і самих предметів, що згадуються в реченні; час тощо. Він пише: «Пресупозиції – це умови, яким повинен відповідати світ для того, щоб висловлювання могло бути сприйняте в його прямому значенні» [13, 49]. Подібним чином підходять до визначення пресупозиції Д. Лангендон, Х. Севін, Т. Тодоров, О. Дюкро, Ф. Кіефер (ситуативні пресупозиції), Дж. Серль («вхідні та вихідні умови»), Дж. Остін («умови удачі»). Таке трактування прагматичної пресупозиції дозволяє відрізнити її від спільного когнітивного фонду мовців (фонових знань), які ототожнюються з інформацією, наявною у свідомості комунікантів, однак не пов'язаною безпосередньо з відповідною судовою справою. Прагматична пресупозиція розглядається нами як уявлення про спільний когнітивний фонд учасників судового дискурсу, що стосується судової справи і є необхідним для адекватної інтерпретації висловлювань. Наприклад, у промові адвоката Теофіла Окуневського, виголошеній на захист М. Січинського, згадується аналогічна справа, яка відбулася в Російській Імперії: *«Коли в подібнім випадку в 1878 р. російська учителька Вєра Засуліч пірвала ся на петербургського Генерала Трепова за те, що він невинних послав на Сибір і велів їх в додатку сікти різками, судді присяжні, в більшій частині державні урядники, на поставлене їм питанє, чи винна Віра Засуліч наміреного убийства, відповіли одноголосно: «Ні, бо се загальне обурєне вистрілило з револьєра. Ми всі тут винні!».* Се був людський суд, про який навіть віденська урядова преса висловила ся, що таким рішенням не нарушено, ані закона ані держави, а висловлено ним лиш етичну правду та протест проти надужиття і знуцання репрезентантів власти». Така інформація, яку ми визначаємо як фонові знання, не стосується безпосередньо суті справи М. Січинського, і оскільки ні на початку ХХ ст. в Австро-Угорщині (коли було виголошено цю промову), ні зараз в Україні не діє принцип аналогії права, не може братися до уваги судом під час ухвалення рішення. Однак такі відомості могли використовуватися як засіб психологічного впливу на присяжних засідателів.

Прагматичні пресупозиції являють собою необхідні для ефективної комунікації спільні знання учасників судового дискурсу обставин справи, що є об'єктом судового розгляду. Наприклад, у протоколі судового засідання від 6 жовтня 2009 року Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 1-610/09 відбито спілкування адвоката К. зі свідком Ф.: *На запитання адвоката К. хто проводив огляд місця події 21.10.08р. в с. Погарщина Ф. відповів: – Огляд місця події проводив я.* Прагматична пресупозиція діалогу: «21 жовтня 2008 року був проведений огляд місця події. в с. Погарщина». Прагматичною пресупозицією наступного фрагмента протоколу, що відбиває діалог адвоката і свідка: *На запитання адвоката К. коли приїхав Т. свідок Ф. відповів: Т. приїхав на місце події пізніше,* – є інформація «Т. був присутній на місці події». Отже, як

прагматичні пресупозиції ми розглядаємо спільні знання про обставини справи, що є предметом судового розгляду, які забезпечують умови успішної комунікації учасників судового процесу.

Типовим для судового дискурсу є з'ясування відомостей про учасників процесу й оголошення цієї інформації під час судового засідання. За таких умов мовці (особливо професійні учасники судового дискурсу) мають уявлення про комунікативну компетенцію співрозмовників, ступінь їх обізнаності в ситуації, що стала предметом розгляду в суді, тобто враховують інформацію, яку можна визначити як комунікативну пресупозицію. Причому в одному й тому висловлюванні реалізуються кілька пресупозиційних планів. Так, у вже аналізованому висловленні з опитування адвокатом свідка на стадії судового слідства «Хто проводив огляд місця події 21.10.08р. в с. Погарщина» адвокат знає, що свідок Ф. – слідчий слідчого відділу Лохвицького РВ ГУМВС України в Полтавській області, а отже, до його функціональних обов'язків входить проведення огляду місця події правопорушення чи злочину, тому сформульоване адвокатом запитання має лише уточнювальний характер, відповідь на нього необхідна для з'ясування причетності свідка до ситуації.

Специфікою семантичної пресупозиції як елемента комунікативно-прагматичної структури судового дискурсу є категоричне недопущення вживання слів у непрямому значенні, а також будь-які синтагматичні відхилення від узвичаєних норм сполучуваності компонентів висловлення, оскільки такі семантико-синтагматичні аномалії можуть призвести до неправильного трактування висловлення і до негативних юридичних наслідків.

Отже, судовий дискурс – носій як експліцитної, так і імпліцитної інформації, причому інформаційні потоки в ньому є нормативно визначеними та процесуально контрольованими, що дозволяє всебічно дослідити явище, яке стало предметом судової суперечки, сформулювати про нього об'єктивне уявлення та схвалити правильне рішення. Відхилення від норм організації комунікативного процесу в судовому засіданні призводять до мовленнєвих аномалій та юридичних помилок. З огляду на це вважаємо за потрібне подальше ґрунтовне дослідження особливостей співвідношення експліцитного й імпліцитного планів змісту судового дискурсу та різних типів неявних смислів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике [Текст] / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР, сер. ЛиЯ. – 1973, т. 32. – С. 84–89.
2. Гармаш С. В. Пресуппозиционная обусловленность сложных предложений с причинно-следственным значением в современном русском языке: Дис... канд. филол. наук: 10.02.01 – русский язык / Таганрог. гос. пед. ин-т. – Таганрог, 1998. – 151 с.
3. Демьянков В.З. Логические аспекты семантического исследования предложения [Текст] / В. З. Демьянков // Проблемы лингвистической семантики: Реферативный сборник. – М.: ИНИОН АН СССР, 1981, – С. 115–132.
4. Карпчук Н.П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз): Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 – германські мови / Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 23 с.
5. Козирева М. С. Слухач і варіювання тематичного аспекту дискурсу [Текст] / М. С. Козирева // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2006. – С. 141–144.
6. Лазуткина Е.М. Пресуппозиция // Культура русской речи: Энциклопедический словарь-справочник [Текст] / Е. М. Лазуткина / Под ред. Л. Ю. Иванова, А. П. Сковородникова, Е. Н. Ширяева и др. – М.: Флинта: Наука, 2003. – С. 507.
7. Лисоченко О. В. Экстралингвистические знания как когнитивный фон речи [Текст] / О. В. Лисоченко // Личность, речь и юридическая практика. – Ростов-н/Д: ДЮИ, 2004. – С. 181 – 185.
8. Методические указания к лекционным и семинарским занятиям по дискурсу для студентов специальности "Теоретическая и прикладная лингвистика" / Сост.: М. А. Андросова. – Ульяновск: УлГТУ, 2008. – 77 с.
9. Наумова Л. А. Пресуппозиции в логике и лингвистике [Текст] / Л. А. Наумова // Философия: в поисках онтологии: Сборник трудов Самарской гуманитарной академии. Вып. 5. – Самара: Изд-во СаГА, 1998. – С. 236–255.
10. Селіванова Олена. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія [Текст] / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
11. Фреге Г. Смысл и денотат [Текст] / Г. Фреге // Семиотика и информатика. – М.: ВИНТИ, 1977. – № 8. – С. 181–210.
12. Fillmore C. Types of lexical information [Текст] / C. Fillmore // Studies in syntax and semantics. – Dordrecht, 1969. – P. 109–137.
13. Keenan E. Two kinds of presupposition in natural language [Текст] / E. Keenan // Studies in syntax and semantics. – Dordrecht, 1971.

14. Strawson P. On referring [Текст] / P. Strawson // Philosophy and ordinary language. – Urbana, 1963.

Статья посвящена особенностям реализации пресуппозитивного компонента в коммуникативно-прагматической структуре судебного дискурса. Проанализирована специфика пресуппозиций разных типов в речи участников судебного дискурса.

Ключевые слова: судебный дискурс, имплицитный смысл, пресуппозиция.

The article is devoted to the peculiarities of the implementation presupposition component in the communicative and pragmatic structure of the judicial discourse. Analyzed the specificity of presuppositions of various types of participants in the speech of judicial discourse.

Keywords: judicial discourse, implicit meaning, presupposition.